

Elektrituruseaduse muutmise seaduse seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõukohase seadusega muudetakse elektrituruseadust, et laiendada põhivõrguettevõtja (Elering AS), kuid ka teiste elektrivõrguettevõtjate suhtes arenduskohustuse ulatust, mis võimaldab eelkõige ülekandevõrgu arendamist ettevaatavalt Eesti riigi võetud 100% taastuvelektri eesmärgi täitmiseks aastaks 2030.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja valmistasid ette Kliimaministeeriumi energeetikaosakonna energiaturgude valdkonnajuht Karin Maria Lehtmets (karin.lehtmets@kliimaministeerium.ee), energiatõhususe ekspert Thérèse Liis Kilk (liis.kilk@kliimaministeerium.ee) ja nõunik Regina Hermandi (regina.hermandi@kliimaministeerium.ee). Eelnõu ja seletuskirja õigusekspertiisi tegi Kliimaministeeriumi õigusosakonna nõunik Anna-Liisa Kotsjuba (anna-liisa.kotsjuba@kliimaministeerium.ee). Keeletoimetaja oli Justiitsministeeriumi õigusloome korralduse talituse keeleteoimetaja Aili Sandre (5322 9013, aili.sandre@just.ee).

1.3. Märkused

Eelnõu ei ole seotud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammiga.

Muudetakse elektrituruseadust (RT I, 02.05.2024, 5).

Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu poolthälte enamus.

2. Seaduse eesmärk

Eesti on energiamajanduse korralduse seaduse paragrahvi 32¹ lõikega 1 võtnud eesmärgi katta 2030. aastaks summaarsest elektri lõpptarbimisest taastuenergiaga vähemalt 100%. Seaduse eesmärk on selleks kiirendada taastuenergiale üleminekut ja võimaldada Eesti riigil eelmainitud eesmärgi täitmine, luues eeldused peamiselt põhivõrgus arenduskohustuse laiendamiseks.

Põhivõrguettevõtja hallatava elektrienergia ülekandevõrgu jaoks tähendab Eesti võetud eesmärk seda, et elektrivõrguga peab selle eesmärgi saavutamiseks kokku olema võimalik liita hinnanguliselt vähemalt 5500 MW tootmissuunalist võimsust. Praegune ülekandevõrk võimaldab toota umbes 3000 megavatti, juurde oleks vaja arendada võrgu vastuvõtuvõimsust ligikaudu 2500 MW ulatuses. Sel juhul on tagatud vähemalt kümne teravatt-tunnise tarbimise juures toota ka sama palju taastuenergiat. Elektrivõrguga seotud investeeringute elluviimine on ajamahukas protsess, eriti uue ülekandetaristu, sealhulgas õhuliinide ja alajaamade planeerimine ja rajamine. Praegune elektrivõrguga liitumiste süsteem on jäämas kiirele arengule ette ja olukord tingib vajaduse hakata võrku ette arendama. Reeglina on nimelt kõrgepingeliinide ja alajaamade planeerimiseks ja ehitamiseks vaja rohkem aega, kui on maismaale rajatavate tootmisseedmete, nt tuule- või päikeseparkide ehitamiseks kuluv aeg. Samuti tuleb arvestada tootmisseedme liitumisprotsessi ajakuluga.

Seetõttu tasub elektri ülekandevõrgu investeeringutega alustada tulevikku vaatavalt ja esimesed investeerimisotsused tuleks põhivõrguettevõtjal eesmärgi tähtaega silmas pidades vastu võtta juba 2025. aastal. Seega on seadusemuudatused vaja teha võimalikult kiiresti.

Kuna elektrivõrguga liitumise protsessi peamine puudus ning arendusi takistav asjaolu on seni turuosaliste tagasiside põhjal investeringute valmimise ajakulu ja eelnev teadmatus liitumistasu suurusest ja protsessi ajakulust, on põhjendatud vajadus muuta võrguga liitumise protsess kiiremaks ja selgemaks, täiendades kehtivat põhivõrguettevõtja arenduskohustust ja kujundades ümber elektrivõrguga liitumise protsessi ning võrgutasu, sealhulgas põhivõrgu liitumistasu ülesehitust nii elektrituruseaduses kui ka Vabariigi Valitsuse 14.02.2019 määruses nr 10 „Elektrisüsteemi toimimise võrgueeskiri“.

Seaduseelnõu koostamisele ei eelnenud väljatöötamiskavatsust, lähtudes Vabariigi Valitsuse 22.12.2011 määruse nr 180 „Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“ § 1 lõike 2 punktist 5, mis sätestab, et seaduseelnõu väljatöötamiskavatsus ei ole nõutav, kui eelnõu seadusena rakendamise eelne olulist õiguslikku muudatust ega muud olulist mõju.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu käsitleb elektrituruseaduse (edaspidi ELTS) muudatusi.

Punktiga 1 muudetakse paragrahvi 39 lõiget 2¹, täpsustades, et juhtudel, kui võrgupiirangutest lähtudes tuleb tootjat piirata põhjusel, et süsteemihaldur ei ole jõudnud vastava tootmisvõimsuse täismahus võrguga liitmiseks vajalikke võrgu täiendusi viia lõpuni ja võrgus tekib ülekoormus, tuleb süsteemihalduril tootjale hüvitada saamata jäänud tulu. Muudel juhtudel süsteemihaldur tehnilistel põhjustel või süsteemi varustuskindluse tagamiseks antud tootmise piiramise korralduste tõttu saamata jäänud tulu ei hüvita.

Punktiga 2 täiendatakse paragrahvi 61 lõike 1 punkti 1, et oleks selgem, et otseliini rajamise kaugust arvestatakse mitte tootmisseedmest (nt tuulikust) endast, vaid selle tootmisseedme liitumispunktist võrguga, kuna tehniliselt ei ole mõistlik tootmisseedme juurest otseliini rajada. Lisatakse täpsustus võtmaks arvesse seda, et meretuuleparkide puhul on elektrienergia toodang märkimisväärselt suurem tavapärase elektrienergia toodangust ning eelduslikult seega ka otseliini kaudu varustatav tööstusobjekt mastaapsem. Sellisele tööstusobjektile (eriti rannikualal, kus võib esineda planeeringulisi, keskkonnakaitselisi, ruumilisi jt piiranguid) sobiva asukoha leidmine võib osutuda keerukamaks ning see õigustab otseliini rajamisele suurema lubatava vahemaa kehtestamise.

Punktiga 3 muudetakse paragrahvi 66 lõike 1 esimest lauset, et täpsustada ja suurendada elektrivõrguettevõtjate arenduskohustuse ulatust. Arenduskohustuse mahtu lisatakse võrguettevõtjate prognooside järgi tulevikus põhivõrguga ühendatavad elektripaigaldised eelkõige selleks, et toetada taastuvenergiaallikate kasutuselevõttu ja kiirendada nende liitumismenetlust. Sellega tekib nii põhivõrguettevõtjale kui ka teistele elektrivõrguettevõtjatele selgemalt kohustus võrku arendada mõistlikus ulatuses tuleviku võimalikke elektripaigaldisi arvestavalt ning samal ajal ka õigus nendega seotud kulude osaliseks lülitamiseks võrguteenuse hinda.

Punktiga 4 täpsustatakse paragrahvi 66 lõiget 10 selliselt, et juhul kui jaotusvõrguettevõtja on kohustatud esitama võrgu arengukava ning sealjuures täidab arenduskohustust, on ka jaotusvõrguettevõtjal nagu põhivõrguettevõtjal kohustus esitada Konkurentsiametile investeerimisprojektide nimekiri ja ajakava nende põhjendatuse hindamiseks.

Punktiga 5 muudetakse paragrahv 66 lõike 12 punkti 3, täpsustades, et põhivõrguettevõtja koostatavas arengukavas tuuakse investeerimisprojektide hulgas ära ka arenduskohustusega seotud investeerimisprojektide nimekiri ning nende ajakava. See annab Konkurentsiametile võimaluse hinnata arenduskohustusega seotud investeerimisprojektide põhjendatust.

Punktiga 6 lisatakse paragrahvi 66 lõige 14², millega täpsustatakse Konkurentsiameti ülesannet arengukava arenduskohustusega seotud investeerimisprojektide kooskõlastamisel. Konkurentsiameti kooskõlastus tagab järelevalve võrguettevõtja arenduskohustuse käigus tehtavate investeeringute põhjendatuse üle.

Punktiga 7 muudetakse paragrahvi 68, kaotades lõike 1¹ punktid 1–2, mistõttu muudetakse lõike 1¹ sõnastust. Muudatus on vajalik, et täpsustada põhimõtet, mille järgi võrguteenuse osutamiseks ja elektrienergia tarbimiseks on vajalik kirjaliku või kirjalikku taasesitamist võimaldava võrgulepingu olemasolu. Võrguettevõtjal ei ole alati võimalik vältida ELTSi § 68 lõike 1¹ punktides 1 ja 2 kirjeldatud olukordade tekkimist ja võrguühendust viivitamata katkestada, samuti ei ole ebaseaduslikku tarbimist alati võimalik kohe avastada, eelkõige elektrivarguste puhul. Ilma võrgulepinguta elektrienergia tarbimine ja teatud ulatuses selle eest tasumine näiteks pikemat aega kestvate õiguslike vaidluste puhul, aga ka otseste elektrivarguste puhul võimaldab justkui sellise olukorra legaliseerida ja lasta sel määramatu aja kesta. On esinenud juhtumeid, kus nendele sätetele viidates tahetakse näidata olukorra muutumist seaduslikuks. Ebaseadusliku tarbimise eest väljastatud arved tuleb tähtjaks tasuda igal juhul ning ainuüksi arvete tähtaegne tasumine ei tohiks muuta ebaseaduslikku tarbimist seaduslikuks. Ka vähemalt kord kvartalis tegelikule tarbimisele mittevastava summa tasumine võrguettevõtjale ei tohiks kaasa tuua võrgulepinguta tarbimise muutumist seaduslikuks.

Punktiga 8 muudetakse paragrahv 71 lõike 5 punkti 1 sõnastust, täpsustades muutuv- ning tegevuskulude määratlust. Muuhulgas kuuluvad võrguettevõtja muutuv- ning tegevuskulude hulka sellised kulud, mis on seotud võrgulepingu alusel elektrienergiat tootva elektripaigaldise (ajutise) tootmise piiramisega tehniliste võrgupiirangute tõttu. Tootja piiramisega seotud kulude võrgutasusse lülitamise eesmärk on tagada elektrivõrgu optimaalne arendamine ning tootjate kiire võrguga liitmine. Tootja piiramine ning sellega seotud kulude kompenseerimine võrgutasust annab võimaluse kaaluda kulukate võrguinvesteeringute edasilükkamist juhul, kui soodsam on tootja piiramise kulu kompenseerimine. Lisaks annab see võimaluse tootja liitumiseks võrguga enne kõigi täismahus elektrienergiat toota võimaldavate võrguinvesteeringute valmimist ning kiirendab tootjate põhivõrguga liitumist ja taastuvenergia eesmärkide saavutamist.

Punktiga 9 lisatakse paragrahvi 72 lõige 6¹, mis piiritleb elektrivõrgu osa, mille ulatuses on põhivõrguettevõtjal õigus arenduskohustuse käigus investeeringuid teha. Selliseks võrgu osaks loetakse olemasolevat põhivõrku ning sellist uut põhivõrku, mis on võrguettevõtja planeeritud investeeringute kavast. Liitumiseks vajalik uus ehitatav alajaam loetakse olemasolevas võrgus asuvaks, kui see asub olemasoleva võrgu vahetus läheduses, s.o piiritletud maksimaalselt õhuliini ühe visangu pikkusega (visangu konkreetne pikkus meetrites sõltub näiteks liini pingest, aga jääb 110–330-kilovoldiste õhuliinide puhul vahemikku 200–500 meetrit). Kõnealune säte võimaldab ära hoida majanduslikult ebamõistlikke võrguinvesteeringuid eeskätt olukordades, kus juba sõlmitud liitumislepingute ja tootmiseseadmete rajamiseks algatatud planeeringute alusel ei ole tootjad huvitatud tootmiseseadmete suuremahulisest rajamisest, kuid kas või ühe väiksema tootmiseseadme liitumine tingiks võrgu ümberehituse suuremas mahus. Näiteks 150 MW tuuleelektrijaama ühendamine Nõva alajaama tingiks olemasoleva 110 kV võrgu asemel 330 kV võrgu rajamise, mis oleks põhjendatud vaid juhul, kui samas piirkonnas oleks rohkem potentsiaalseid tootjaid. Seda teades on põhivõrguettevõtjal võimalik vajalik investeering lisada investeeringute kavasse ning võimaldada tootjatel liituda fikseeritud hinnakirja alusel, sest vastasel juhul ei saaks tootja arvestada 330 kV võrku liitumisega arenduskohustuse raames.

Paragrahvi lisatakse lõige 6², mis sätestab, et põhivõrguettevõtja arenduskohustusega tehtud investeeringu kulu lisatakse võrgutasude hinna kujundamisel võrguteenuse osutamiseks vajaliku põhivara hulka. Täpsemalt lisatakse mainitud kulu põhivara hulka võrguühenduse kasutamise tasu, edastamistasu ja võrguteenustega otseselt seotud lisateenuste tasude kujundamisel. Selliselt on põhivõrguettevõtjale tagatud vajalikud finantsvahendid arenduskohustuse täitmiseks.

Paragrahvi lisatakse lõige 6³, mis näeb ette võrgutasude kujundamisel võrguteenuse osutamiseks vajaliku põhivara vähendamise olemasolevasse võrku liitumise eest laekunud liitumistasu ulatuses. Põhivara vähendatakse selles liitumistasu ulatuses, mis ei ole menetlus-, toimingu- ja projektijuhtimise tasud, kuna need tasud kompenseerivad liitumisega seotud tegevuskulusid.

Paragrahvi lisatav lõige 6⁴ on volitusnorm, mille eesmärk on Vabariigi Valitsuse 14. veebruari 2019. a määruses nr 10 „Elektrisüsteemi toimimise võrgueeskiri“ lubada põhivõrguettevõtjal nõuda liitumistasu kulupõhisel või fikseeritud hindadel põhineval tasuskeemil. Volitusnorm võimaldab nõuda ka sellist liitumistasu, mis põhineb mõlema skeemi kombineerimisel.

Paragrahvi lõike 6⁵ lisamise eesmärk on kehtestada põhivõrgus uue tootmisvõimsusega liitumisel või tootmisvõimsuse suurendamise korral olemasolevas põhivõrgus fikseeritud tasu ühikuhind ning täpsustada, et lisaks fikseeritud liitumistasule kehtestatakse fikseeritud hinnakiri liitumispunktide väljaahitamiseks. Fikseeritud liitumistasu maksumus on kujundatud, kasutades hinnangut, mis arvestab uute taastuvenergia võimsuste ühendamiseks vajalikeks võrgutugevdusteks tehtavate lisainvesteeringute maksumust, mis lisanduks 2024. aasta põhivõrguettevõtja investeeringute eelarves esitatud mahule. Selle järgi on investeeringute hinnanguline lisamaht 322 miljonit eurot ja hinnanguline täiendavate tootmisvõimsuste maht 3650 MVA. Keskmise lisainvesteering ühe megavoltampri kohta on hinnanguliselt 88 000 eurot. Kuna investeeringutega tugevdatakse osaliselt ka põhivõrku, mida on vaja piisava tarbimisvõimsuse tagamiseks, siis on eelduslik saadav kasu jagatud pooleks. Tarbijad panustavad investeeringutesse tarbimise tariifi ning tootjad liitumistasu kaudu. Kui eeldada, et 50 protsenti investeeringu maksumusest katab tootja, siis saab liitumistasuks ühe megavoltampri kohta arvestada 44 000 eurot.

Punktiga 10 täiendatakse paragrahv 72 lõike 9 punkti 4 viitega arenduskohustuse raames soetatavale põhivarale, mis võetakse arvesse hinna sisse arvatava põhjendatud tulukuse ja põhivara kulumi arvutamisel.

Punktiga 11 täiendatakse paragrahv 87¹ lõiget 1 ühe lausega selliselt, et säte kohalduks vaid tootmiseadme rajajale võrguettevõtjale liitumistaotluse esitamisel. Kohustus võimaldada võrguettevõtjate vahelise tagatise rakendamist olukorras, kus jaotusvõrguettevõtja peab tootmiseadme oma võrguga ühendamise tagajärjel taotlema tootmisvõimsust juurde võrguettevõtjalt, kellega tema võrk on ühendatud, ning see omakorda põhivõrguettevõtjalt, teeb tootja liitumisprotsessi kohmakamaks ning suurendab bürokraatiat võrguettevõtjate vahel. Võrguettevõtjate omavahelistes liitumistes ei saa võrguettevõtja tagada, et temaga liituv turuosaline omapoolsed kohustused õigel ajal täidab, kuid samas rakenduvad võrguettevõtjale seaduses sätestatud tagajärjed. Samuti on sellisel juhul tegemist liitumisega, kus ühe tootmiseadme võrguga ühendamiseks tasutakse tagatist mitu korda. Samas ei aitaks võrguettevõtjate omavaheline arveldamine kaasa seadusemuudatuse eesmärgile – hoida ära elektrivõrgu läbilaskevõimsuse broneerimine mitteperspektiivsetele liitumistele.

Tagatise mittekohaldamine ei laiene seega suletud jaotusvõrguettevõtjate liitumistele tegevusloaga võrguettevõtjate võrguga seetõttu, et see võiks soodustada sellise olukorra teket, milles turuosalisel esitavad liitumistaotluse suletud jaotusvõrguettevõtjana (mida ei ole

võrguettevõtjal taotluse vastuvõtmisel võimalik kontrollida) ning pärast liitumisprotsessi lõpuleviimist suletud jaotusvõrguettevõtjana tegevus lõpetatakse ja äritegevust jätkatakse elektritootjana, sest suletud jaotusvõrk võib ELTSi § 66¹ lõike 3 alusel olla ka üliväike eraldatud võrk, milles võrguettevõtja ja elektritootja võib olla üks ja sama isik.

Välja jäetakse tekstiosa, mis vabastab tootja võrguettevõtjale tagatise võimaldamise kohustusest olukorras, kus liitumistaotluse esitaja on tasunud vähemalt 70% liitumistasust. Samuti jäetakse välja tekstiosa, mis lubab turuosalisel arvestada võimaldatud tagatist liitumistasu katteks juhul, kui turuosaline on alustanud liitumistaotluses märgitud tootmisseedmega elektrienergia tootmist, mille eelduseks on liitumislepingus ette nähtud tööde valmimine.

Punktiga 12 lisatakse paragrahvi 87¹ lõige 1¹, millega antakse põhivõrguettevõtjale või tegevusloaga jaotusvõrguettevõtjale õigus üles öelda sõlmitud liitumislepingus kokkulepitud tootmisvõimsus ulatuses, mis võetakse tootmisseedme ühendamiseks, kuid mille liitumine ei realiseeru. Kuigi selliseid olukordi, kus on põhjendamatult suures ulatuses kasutamata võrguressurssi, ei teki võrguettevõtjate hoolsuskohustuse tõttu palju, on õigusselguse jaoks vaja määrata võimalused sellises olukorras toimimiseks.

Punktiga 13 täiendatakse paragrahvi 87¹ lõiget 3, sest praktikas on osutunud probleemiks, et finantsasutuse kontserni kuuluvad Eestis tegutsevad filiaalid ei vasta lõikes seni sätestatud tingimustele, kuigi nende emaettevõtted vastavad investeerimisjärgu krediidireitingu nõudele. Seega täiendatakse sätet viisil, mis võimaldaks aktsepteerida liitumistaotluse esitanud turuosalisele väljastatud garantiikirja, kui Eestis tegutsev finantsasutus kuulub emaettevõtte kontserni, mis vastab sätestatud krediidiasutuse tingimustele.

Paragrahvi lõiget 4 täpsustatakse, et tagada õigusselgus. Uue sõnastuse järgi ei lühenda võrguettevõtja tööde ennetähtaegne valmimine liitujale lepingu sõlmimisel eeldatavat tootmisseedme ehitamise ja võrguga ühendamise tähtaega.

Punktiga 14 lisatakse paragrahvi 87¹ lõige 4¹, millega võimaldatakse päikesepaneelide paigaldamiseks ja tootmise alustamiseks ette nähtud perioodi liitumistaotluse alusel pikendada kuni kolme aastani, kui nende paigaldamine on seotud ehitise valmimise tähtajaga. Sätte lisamise eesmärk ei ole võimaldada igasuguse ehitusprojekti viibimisega lükata päikesepaneelide kasutuselevõtmise tähtaega edasi, vaid üksnes põhjendatud juhtudeks, näiteks kui selle hoone, mille katusele on ette nähtud päikesepaneelide paigaldamine, ehitust ei ole võimalik lõpetada ühe aasta jooksul.

Paragrahvi lõike 4² lisamisega määratakse kindlaks maksimaalne võimalik ajapikendus, mida on põhjendatud taotluse korral võimalik tootmise alustamiseks saada.

Punktiga 15 muudetakse paragrahvi 87¹ lõiget 5, millesse lisatakse selgitus selle kohta, mida lugeda tehnoloogia muutmiseks ja mida mitte. Seni oli sätte eesmärk kohustada turuosalisi liitumistaotluses märgitud elektrienergia tootmiseks tehnoloogia alusel tootmismoodul valmis ehitada, kuid kehtiv kord on välistanud tehnoloogia täiendamise võimaluse enne taotluses märgitud tootmisseedme kogu võimsuse ulatuses valmis ehitamist. Liitumistaotluse esitamise järel on oluline jätta võimalus tootmistehnoloogia täiendamiseks. Tulevikus planeeritavad arendused hõlmavad sageli nii salvestust kui ka muud tehnoloogiat, kuid taotluse esitamise hetkel ei pruugi olla kindel, kas ja milline lisatav tehnoloogia otstarbekam on. Kuna tootmistehnoloogiat täiendada ei võimaldatud, tähendas see turuosalistele arendatava tootmisseedme täiustamisel olulist ajakadu, kuna seda sai teha ainult pärast liitumisprotsessi lõppemist ning selleks oleks tulnud algatada uus liitumisprotsess.

Punktiga 16 täiendatakse paragrahvi 87¹ lõikega 5¹ eesmärgiga täpsustada olukorda, kus on tegemist hübriidmooduliga, mis hõlmab endas kas erinevaid tootmisvõimsusi või vastavalt tootmis- ja salvestusvõimsusi, samuti olukordi, mil taotletud tootmisvõimsusele soovitakse lisada salvestusvõimsust. Seadusesätte eesmärgiks on elektrivõrgu efektiivsem kasutus ning võimalike spekulatsioonide vältimine, seega on üldiselt eelduseks, et taotluses märgitud tootmistehnoloogia ehitatakse valmis ja võetakse kasutusele algselt soovitud ulatuses või loobutakse sellest.

Paragrahvi lisatakse lõige 5² eesmärgiga soodustada maksimaalselt taastuenergia tootmisvõimsuste arendamist ning võimaldada seda ka riigikaitseliste piirangutega aladel, kuid lähtudes seal kehtestatud nõuetest.

Punktiga 17 muudetakse paragrahv 87¹ lõike 6 sõnastust täpsemaks, sest liitumisprotsessi vältel ei ole välistatud, et liitumistaotluse esitamise ja liitumislepingu sõlmimise järel võib toimuda sõlmitud liitumislepingu üleandmine või muudatusi äriregistris, mille tulemusel lepingu osapool muutub.

Samuti lisatakse muudatused, et tagada õigusselgus ja tootmisvõimsuse mittekasutamise tasu sätte ühene tõlgendamine selliselt, et tootmisvõimsuse kasutamata jätmise tasu rakendub esmakordselt siis, kui turuosaline pärast lõikes 4 sätestatud tähtaja saabumist sellele järgneva aasta jooksul tootmissuunalist võimsust ei kasuta. Seni ei tulnud sättest välja, et tootmisvõimsuse kasutamata jätmise tasu ei ole ühekordne, vaid võrguettevõtja saab seda rakendada iga järgneva aasta eest, mil võimsust ei kasutata. Võrguettevõtjatel tuleb klientidele arveid esitades kohelda neid võrdselt.

Alakasutustasu rakendamiseks seatakse sättega tootmisvõimsuse kasutamise piir, milleks loetakse 95% liitumislepingujärgsest tootmisvõimsusest, mille mittekasutamisel kohaldub alakasutustasu maksmise kohustus. Tootmisvõimsuse kasutamise miinimumpiiri seadmine on vajalik, et vältida alakasutustasu maksmise kohustuse tekkimist, kui liitumislepingujärgse tootmisvõimsuse kasutamata jätmine on tingitud kliendist sõltumatutel põhjustel (nt ebapiisavad tuule- või päikeseolud, mõõteseadmehete mõõtemääramatus vms). Kaalutusotsuse, missugused on tootjast sõltumatud põhjused, teeb võrguettevõtja ning hindab, kas tegemist on sõltumatu asjaoluga ning kui pikalt tasu mitterakendamist edasi lükata. Sarnane kaalutusotsustusõigus kehtib ka paragrahvi lõigetes 4 ja 4¹ sätestatud tootmise alustamiseks ettenähtud tähtaja edasilükkamise suhtes tõendatult tootjast sõltumatutel põhjustel.

Olulise muudatusena tuuakse lõikesse sisse asjaolu, et tootmisvõimsuse mittekasutamise tasu ei rakendata tegevusloaga võrguettevõtjate vahelistes liitumistes. Jaotusvõrguettevõtja liitumisel põhivõrguettevõtjaga loetakse liitumisleping mõlema poolt täidetuks, kui on tagatud lepingus sätestatud võrguühendus ning ühendatavad elektrienergia tootmismoodulid on jaotusvõrguga ühendatud ja tootmissuunaline võimsus on kasutusele võetud. Jaotusvõrgu liitumisel põhivõrguga ei pruugi liitumispunktis tootmisvõimsus liikuda lepingus ette nähtud võimsuse ulatuses põhjusel, et jaotusvõrgus ühendatud tootmisseadmega toodetud elektrienergia tarbivad jaotusvõrgus tarbijad ära. Leping on niisiis mõlema poolt tähtjaks täidetud, kuid tarbimisest tingituna liitumispunktis ei pruugi lepingule vastavas ulatuses võimsus üle kanduda ning jaotusvõrguettevõtja peaks põhivõrguettevõtjale sellele vaatamata justkui tasuma tootmisvõimsuse mittekasutamise tasu. Samuti ei saa jaotusvõrguettevõtja vastutada selle eest, et turuosaline tootmisseadmega lepingus sätestatud ulatuses elektrienergia tootmisega jaotusvõrgus alustab, kuid samas peaks sellega kaasnevat rahalisi kohustusi kandma, mida ei saa pidada põhjendatuks. Võrguettevõtjate vahelistes liitumistes suureneb sellega bürokraatia.

Punktiga 18 lisatakse paragrahvi 87¹ lõige 6¹ eesmärgiga täpsustada alakasutustasu rakendamise tingimusi üle 100 MW netovõimsusega tootmisseedmete puhul.

Paragrahvile lõike 6² lisamise eesmärk on võimaldada võrguettevõtjal lükata edasi alakasutustasu rakendamist juhul, kui tootmist ei ole alustatud tõendatult tootjast sõltumatutel põhjustel. Sarnaselt eelmisele punktile teeb kaalutusotsuse, missugused on tootjast sõltumatud põhjused, võrguettevõtja, ning hindab, kas tegemist on sõltumatu asjaoluga ja kui pikalt tasu mitterakendamist edasi lükata. Sarnane kaalutusotsustusõigus kehtib ka paragrahvi lõigetes 4 ja 4¹ sätestatud tootmise alustamiseks ettenähtud tähtaja edasilükkamise suhtes tõendatult tootjast sõltumatutel põhjustel.

Punktiga 19 muudetakse paragrahvi 87¹ lõiget 7 selliselt, et enam ei kohalduks lõiked 6 ja 7 samal ajal selle liituja suhtes, kellel on sõlmitud ajutine liitumisleping ning kellele oleks seni kehtinud sõnastuse järgi sama perioodi eest tootmisvõimsuse mittekasutamise tasu rakendunud kahekordselt. Liitumislepingu sõlmimise järel ning tootmisseedme võrguga ühendamisele järgnevad võrgukatsetused ning võrguettevõtja hindab katseraporteid. Selleks sõlmitakse ajutine võrguleping, mis on liitumislepingu lisa. Liitumisleping lõpeb alalise võrgulepingu sõlmimisega, mis sõlmitakse pärast tootmisseedme sünkroniseerimist võrguga.

Lisaks on seadusemuudatuse eesmärk vabastada elektrivõrgus broneeritud tootmissuunalist võimsust võrgulepingu sõlminud turuosaliste poolt, kelle tootmisseedmega elektrienergia tootmiseks on põhivõrguettevõtja taganud võrguühenduse, kuid kelle tootmisseedmeid ei ole võrku ühendatud, nende tootmisseedmetega ei ole alustatud või nendega jätkatud elektri tootmist, samal ajal on broneeritud võrgus oleva vaba võimsuse ressursi. Varem anti mainitud turuosalistele tähtaeg võrgulepinguga tagatud tootmissuunalise võimsuse kasutuselevõtmiseks kahe aasta jooksul pärast muudatuste jõustumist, kuid seni on reguleerimata olnud kaheaastasele perioodile järgnev aeg. Muudatusega rakenduks pärast võrgulepingu sõlmimist kaheaastase perioodi möödudes lõikes 6 sätestatud tasu iga järgneva aasta eest, mil tootmissuunalist võimsust ei kasutata.

Ka siin loetakse alakasutustasu rakendamise miinimumpiiriks 95% võrgulepingujärgsest tootmisvõimsusest. Tootmisvõimsuse kasutamise miinimumpiiri seadmine on vajalik, et vältida alakasutustasu maksmise kohustuse tekkimine juhul, kui võrgulepingujärgse tootmisvõimsuse kasutamata jätmine on tingitud kliendist sõltumatutest põhjustest (kaalutusotsuse kliendist sõltumatute põhjuste hindamisel teeb võrguettevõtja).

Punktiga 20 lisatakse paragrahvi 87¹ lõige 7¹ eesmärgiga täpsustada olukordi, kus turuosaline esitab enne tasu arve esitamise tähtaega taotluse tootmisvõimsuse muutmiseks või loobub oma tootmisvõimsusest, on võrguettevõtjal õigus esitada tootmisvõimsuse mittekasutamise eest tasu proportsionaalselt selle aja ulatuses, mil tootmisvõimsust ei kasutatud, lähtudes seni kehtinud võrgulepingujärgsest tootmisvõimsusest. Proportsionaalsuse all mõeldakse seda, et kui loobumistaotlus või tootmisvõimsuse muutmise taotlus esitatakse näiteks kuni üks kuu enne alakasutustasu arve esitamise tähtaega ehk aasta möödumist, esitatakse arve selleks hetkeks kogunenud summas, et turuosalistel oleks stiimul võimalikult varakult oma vajaminev liitumisvõimsus üle vaadata. Pärast tootja taotluse alusel võrgulepingus tootmisvõimsuse muutmist algab tootmisvõimsuse mittekasutamise tasu arvestusperiood uue võrgulepingu sõlmimise kuupäevast. Muudatuse eesmärk on seega tagada, et turuosalistel võimalikult täpselt oma tootmisvõimsust prognoosiks, ning soodustada võimalikult kiiresti kasutamata jääva võrguressursi vabastamist.

Punktiga 21 muudetakse paragrahvi 87¹ lõiget 9 ja täpsustatakse, et sama paragrahvi lõike 1 alusel peab turuosaline tagatise tasuma liitumistaotluse esitamise ajaks ehk enne liitumislepingu sõlmimist, seega ei saa lõige 9 kohalduda pärast liitumislepingu sõlmimist. Samuti ei saa lõike 9 esimene lause kohalduda nendele liitujatele, kellega on juba sõlmitud võrguleping. Samuti aitab muudatus täpsustada olukorda, kus tagatisena kasutatud krediidasutuse, finantseerimisasutuse või kindlustusandja garantii kaotab võrguettevõtjale ettenägematutel põhjustel kehtivuse.

Punktiga 22 täiendatakse paragrahvi 87¹ lõikega 9¹, mille eesmärgiks on sätestada alakasutustasu maksmata jätmise korral tingimused, millele tuginedes ja millises ulatuses võrguettevõtja ei ole kohustatud turuosalisele tagama lepinguliselt kokkulepitud võrguühendust. Samuti antakse seadusemuudatusega võrguettevõtjale võimalus võrguleping tootmistingimustes suhtes üles öelda või tootmisvõimsust vähendada, et oleks võimalik tagada optimaalne võrguressursside kasutus.

Punktiga 23 täiendatakse paragrahv 93 lõike 6 punkti 15 põhivõrguettevõtja arengukava kohase arenduskohustusega seotud investeeringute kooskõlastamise protsessiga.

Punktiga 24 lisatakse paragrahv 93 lõikele 6 punkt 15¹, mille järgi Konkurentsiamet kooskõlastab arengukava arenduskohustusega seotud investeerimisprojektid ning see kooskõlastus tagab järelevalve põhivõrgu arenduskohustuse käigus tehtavate investeeringute põhjendatuse üle. Arenduskohustusega seotud investeeringute protsessiga edasi liikumiseks on vaja arenduskohustusega seotud investeeringud kooskõlastada mõistliku aja jooksul.

Punktiga 25 täpsustatakse paragrahv 111³ lõiget 15, et tuleks paremini välja asjaolu, et elektrituruseaduse § 87¹ lõige 4 sätestab tähtaja tootmisseadme võrguga ühendamiseks ning tootmisvõimsuse mittekasutamise tasu saab rakendada selle perioodi eest, mil turuosaline pärast võrguga ühendamise tähtaega ei ole lepingus ette nähtud tootmisvõimsust kasutanud. Lisaks täpsustatakse, et võrguettevõtja saab tootmisvõimsuse mittekasutamise tasu rakendada iga järgneva aasta eest, mil võimsust ei kasutata. Seni on sätet olnud võimalik tõlgendada viisil, justkui oleks tegemist ühekordse tasuga, kuid see on ekslik.

Punktiga 26 muudetakse paragrahvi 111³ lõiget 16, et tagada õigusselgus juba kehtiva regulatsiooni rakendamisel. Uue sõnastusega kirjeldatakse selgemalt kehtivaid tingimusi, mille järgi loetakse võrguettevõtja poolt liitumisleping täidetuks ning millisest ajahetkest tuleb rakendada tootmisuunalise võimsuse mittekasutamise tasu. Samuti täpsustatakse tõlgendamisvigade vältimiseks sõnastust, et tegemist ei ole ühekordse tasuga, vaid tootmisvõimsuse mittekasutamise tasu saab pärast esmase tähtaja möödumist rakendada iga järgneva aasta eest, mil võimsust ei kasutata.

Punktiga 27 lisatakse paragrahvile 111³ lõige 17, mille eesmärk on rakendussättena tagada uuele liitumise tasusüsteemile sujuvam ja õiglasem üleminek. Selleks luuakse leevendus nendele põhivõrguga liitujatele, kelle liitumislepingu täitmisel ei ole liituja jõudnud veel tasuda liitumistasu kolmandat osamakset. Sellisel juhul võimaldatakse liitujal üle minna nn fikseeritud liitumistasu skeemile juhul, kui kulupõhine liitumistasu osutuks liitujale kõrgemaks. Fikseeritud liitumistasule ülemineku otsustab liituja. Kirjeldatud üleminek aitab vältida põhivõrguga liitujate soovi enne seaduse jõustumist oma liitumistaotluse esitamisega oodata, et saada soodsamat liitumistasu, ja võimaldab liitumisprotsessiga ajaliselt varem alustada. See tagab ühtlasi kiirema tootmisvõimsuste ehitamise.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõus ei kasutata uusi termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu ei ole seotud ELi õigusaktidega.

6. Seaduse mõjud

Kavandatavad muudatused: võrguettevõtja, eelkõige põhivõrguettevõtja arenduskohustuse ulatuse laiendamine ning olemasoleva ülekandevõrguga liitumisel makstavate liitumistasude fikseerimine

Sihtrühmad: põhivõrguettevõtja Elering ja taastuvelektrijaamade arendajad, osa elektrienergia jaotusvõrguettevõtjaid.

Sihtrühma suurus: sihtrühm on Eesti ainus põhivõrguettevõtja ja üks-kaks jaotusvõrguettevõtjat. Taastuvelektrijaamade arendajate arvu on raske määrata, sest muudatus mõjutab nii olemasolevaid kui ka võimalikke lisanduval taastuenergiaettevõtjaid. Jaotusvõrguettevõtjate puhul oleneb mõju sellest, kas jaotusvõrguettevõtjal on arenduskohustus, kas ta koostab pikaajalist võrgu arengukava.

Avalduva mõju kirjeldus sihtrühmadele ja järelalususe kohta:

6.1. Sotsiaalne mõju

Eesmärk on võimaldada põhivõrguettevõtjal olemasoleva võrgu piires alustada Eesti taastuenergia eesmärkide saavutamiseks vajalike taastuvelektrijaamade võrguga ühendamiseks taristuinvesteeringuid juba varem, enne konkreetse liitumistaotluse esitamist. Pikas perspektiivis mõjutavad tootmise tõttu tehtavad võrgutugevdused ühtviisi ka tarbimistingimusi positiivselt. Näiteks saavad tootmise liitmiseks tehtavatest elektrivõrgu tugevdamisega seotud investeeringutest kasu tarbijad, kui uuendatakse vananenud liinid, mida tuleks teatud ajal nagunii teha. Tõenäoliselt veelgi suurema võidu saavad tarbijad sellest, et taastuvelektril põhinev elektrisüsteem toob alla keskmise elektrihinna. Põhivõrguettevõtja arvutuste järgi tõuseks keskmise eratarbija võrguteenuse kulu aastas vaates suurusjärgus viis eurot. Võit madalamast elektrihinnast ületab seda lisakulu ilmselt mitmeid kordi. Muudatuste mõju on seega positiivne nii tootjatele kui ka tarbijatele. Just selle sünergia tõttu on seadusega ette nähtud võrgutugevduste kulude finantseerimise jagunemine võrdselt tarbijate (ülekandetasu) ja tootjate (liitumistasu) vahel. Sotsiaalne mõju on positiivne.

6.2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Riigi julgeolekule ning välissuhetele on taastuenergia tootmise kiirendamine positiivne mõju, kuivõrd kiirema taastuenergia lahenduste kasutuselevõtmisega suureneb varustuskindlus ning väheneb riigi vajadus energiaimpordiks. Erinevate taastuenergiaavõimsuste lisandudes ja tehnoloogia arenedes, samuti salvestusseadmete kasutuselevõtmisega mitmekesisustub ja täiustub Eesti energiasüsteem. Riiklikus energia- ja kliimakavas kirjeldatud meetmete põhjal on jõutud arusaamale, et riik peab tegema investeeringuid ka riigi energiajulgeoleku püsivaks tagamiseks. Ehk lisaks sellele, et meil on tulevikus piisavalt palju kohalikke taastuvelektrijaamasid, on vaja ka piisavalt tugevaid välisühendusi, et tagada ligipääs Euroopa elektrituru soodsatele energiaressurssidele ning nende hetkede jaoks, kui Eestis tuul ei puhu ja päike ei paista. Taastuvelektrit tootvate elektrijaamade jaoks on ühelt poolt vaja elektrivõrku arendada, kuid samal ajal paralleelselt ka uute välisühenduste ehitamist ette valmistada ning tagada juhitavate elektrijaamade olemasolu.

6.3. Mõju majandusele

Eesmärgil kehtestada õigusraamistik taastuvenergia kasutuselevõtu kiirendamise on majandusele pigem positiivne mõju. Eesti kliimaambitsiooni suurendamise võimaluste analüüsi andmetel on kliimanetraalse Eestini vaja panustada nii era- kui ka avalikul sektoril, sh kõikidel ministeeriumidel, kohalikel omavalitsustel, valdkondadel ja füüsilistel ning juriidilistel isikutel, ning see eeldab muutusi nii tootmise kui ka tarbimise poolel. Taastuvenergiaga seotud tehnoloogiad on pidevas arengus, mis tähendab, et ka juba olemasolevad ja toimivad taastuvenergia lahendused on muutunud soodsamaks ning majanduslikult otstarbekaks, mis omakorda motiveerib isikuid taastuvenergiaga seotud lahendustesse investeerima nii energia tootmise kui ka tarbimise perspektiivis.

Muudatus toob kaasa taastuvenergia kasutuselevõtu kiirendamise ja on nii riigi kui ka ettevõtjate vaates olulise positiivse mõjuga. Muudatuse jõustumise järel võimaldatakse põhivõrguettevõtjal olemasoleva võrgu piires alustada Eesti taastuvenergia eesmärkide saavutamiseks vajalike taastuvelektrijaamade võrku ühendamise seotud taristuinvesteeringuid varem. Samuti võimaldatakse ka jaotusvõrguettevõtjatel võrku arendades mõistlikus ulatuses arvestada tulevikus potentsiaalselt tekkivate turuosaliste vajadusi. Täpsemalt – tehes seda juba enne liitumistaotluste laekumist, tagades nii valmisoleku ajaks, mil taastuvelektrijaama arendaja on valmis elektritootmist alustama

Lisaks tuleb arvesse võtta Pariisi kliimakokkuleppes seatud eesmärgid, mille kohaselt peavad liikmesriigid ELi direktiivi nr 2018/2001 järgi ühiselt tagama, et taastuvatest energiaallikatest toodetud energia osakaal Euroopa Liidu summaarses energia lõpptarbimises aastal 2030 on vähemalt 32%. Tingimuste loomine teiste seas ülekaaluka avaliku huviga taastuvenergia projektidele, mille eesmärk on taastuvenergia kasutuselevõtu kiirendamine, tagab riigile direktiivist tuleneva kohustuse täitmise ja annab ettevõtjatele suurema kindluse taastuvenergiaga seotud investeeringute tegemiseks.

6.4. Mõju elu- ja looduskeskkonnale

Muudatustel on mõju elu- ja looduskeskkonnale ulatuses, kuipalju rajatakse Eestisse uusi taastuvenergiat kasutavaid elektrijaamu, mille tulemusel suureneb taastuvelektri tootmise maht ja väheneb CO₂-heide, mis mõjutab positiivselt välisõhu kvaliteeti.

6.5. Mõju regionaalarengule

Regionaalarengule avaldavad taastuvatest energiaallikatest toodetud energia kiirema kasutamisele võtmise eesmärgid positiivset mõju uute tootmiseseadmete kasutuselevõtuga piirkondades, mis on sobivad just taastuvenergia kasutamiseks, nt rannikualadel tuuleenergia tootmine. Luuakse võimalused maapiirkondades ning äärealadel ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime paranemiseks, millega kaasneb uute töökohtade loomine (näiteks taastuvenergia tootmiseseadmete hooldus- ja halduspersonali vajadus).

6.6. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele

Lisakohustus, mille seadus Konkurentsiametile kaasa toob, on nõue kooskõlastada põhivõrguettevõtja arengukavas välja toodud arenduskohustuse täitmisega seotud investeeringuprojektide nimekiri. Konkurentsiamet avaldab võrgu kümneaastase arengukava konsultatsiooni tulemused ja investeerimisvajaduse oma veebilehel ning jälgib arengukava rakendamist. Konkurentsiameti kooskõlastus tagab vajaliku järelevalve põhivõrgu arenduskohustuse raames tehtavate investeeringute põhjendatuse üle. Selle kohustuse täitmiseks tuleb võib olla suurendada Konkurentsiameti töötajaskonda.

6.7. Muu otsene või kaudne mõju

Muudatus ei too kaasa olulist mõju põhivõrguettevõtjale. Liitumisprotsessi aeg kokkuvõttes küll lüheneb, kuid see ei mõjuta põhivõrguettevõtja tegevust määral, mis tooks kaasa mõju, mis vajaks lisatööjõudu. Kui praegu on võimalik taastuvelektritootmisvõimsust ülekandevõrgus kasutusele võtta 36–48 kuu möödudes I osamakse tasumisest, siis arenduskohustuse ulatuse laiendamise järel on võimalik taastuenergia arendajal ülekandevõrku elektrienergiat toota juba 18–24 kuu möödudes I osamakse tasumisest, sest võrgutugevdusi ehitatakse ettevaatavalt, tuginedes planeeritud ja Konkurentsiameti heakskiidetud investeeringute kavale. Seega lüheneb liitumisprotsess ülekandevõrku kuni kolme aasta võrra.

Kui ülekandevõrgu ehitus ei ole lõpuni valmis ning tootja elektritoodangut on vaja mingil perioodil piirata, on tootjale ette nähtud turuhinna kompenseerimine või kulu kompenseerimine ülekandetasust. Ülekandevõrguga liitujatele muutub liitumisprotsess selgemaks, sest liitumise hind on olemasolevas võrgus fikseeritud ja juba protsessi alguses teada ehk suureneb õiguskindlus ja -selgus. Avalduv mõju sihtrühmadele on positiivne.

7. Seaduse rakendamise seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Seaduse rakendamiseks lisakulusid ega -tulusid riigi ja kohaliku omavalitsuse eelarvele ei teki.

8. Seaduse jõustumine

Seadusemuudatused jõustuvad üldises korras.

9. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu esitatakse EISi kaudu kooskõlastamiseks Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumile, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumile, Kaitseministeeriumile ja Justiitsministeeriumile.

Eelnõu saadetakse tutvumiseks ja ettepanekute esitamiseks huvirühmadele taastuenergeetika nõukoja üldise meilininekirja kaudu jaotusvõrguettevõtjale Elektrilevi OÜ, põhivõrguettevõtjale Elering AS, Konkurentsiametile ja Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametile.